

Historiografija i Stepinac:

Zašto bl. Alojzije Stepinac nije „kontroverzan“?

I danas u historiografijini nailazimo na konstataciju da je zagrebački nadbiskup u vrijeme Drugoga svjetskog rata 'kontroverzan'. Ta je tvrdnja neočekivana u svjetlu činjenice da su njegovi suvremenici, ugledni svjetski autoriteti, humanisti, čak komunistički vođe, isticali Stepinčevo djelovanje u vrijeme rata kao uzorno, dosljedno i nevjerojatno hrabro.

Mnogi ugledni Židovi javno su se očitovali o Stepinčevu pomaganju progonjenih, napose Židova. Među njima su bili Dr. Meir Tuval Weltmann, predstavnik Židova u Palestini, Glavni rabin u Svetoj Zemlji Isaak Herzog, pa i Državno tajništvo Svete Stolicе. Čak je i policijski attaché pri Njemačkoj ambasadi u Zagrebu Hans Helm pisao svojoj vladi o Stepincu kao o 'poznatome branitelju Židova' i 'njihovome velikom prijatelju'.

Nekoliko uglednih zagrebačkih Srba htjeli su svjedočiti u Stepinčevu korist, ali im komunistički sud to nije dopustio.

Nakon što je Stepinac bio osuđen, mnogi ugledni pojedinci i institucije osudili su komunistički sud i hvalili Stepinca kao neustrašivoga borca za prava progonjenih i jednakost svih ljudi. Spomenimo samo neke pojedince, poput Deana Achesona, američkog zamjenika Državnog tajnika, Winstona Churchila, metodističkog pastora u Americi Dr. Fredericka Browna Harrisa, prezbiterijanca Dr. Johna Sutherlanda Bonnella, Državnu konferenciju kršćana i Židova i dr.

Jugoslavenski konzul u New Orleansu dao je ostavku i izjavio da 'ne može ostati dijelom tog rugla od Vlade'.

Editorijali nekih najuglednijih tjednika i dnevnika osudili su komunistički sud i hvalili zagrebačkog nadbiskupa i zbog njegove uloge u ratu i zbog njegova otpora komunističkoj vlasti. Među njima dovoljno je spomenuti *New York Times*, u dva navrata, *Ottawa Journal* i dr.

Što se onda dogodilo? Kako je od tako hvaljene osobe Stepinac poslije rata postao 'kontroverzan'? Zašto je danas Srpska pravoslavna crkva predvodnica u pokušaju obustave Stepinčeva proglašenja svetim (kanonizacije)?

Odgovor je u tom sudu kojim je Komunistička Partija Jugoslavije odlučila slomiti Stepinčev otpor komunističkoj ideologiji i politici osuđujući ga na 16 godina zatvora. Stepinac je osobno pred sudskom porotom jasno izrekao da na osuđeničkoj klupi ne sjedi

građanin Alojzije Stepinac, nego zagrebački nadbiskup i najviši predstavnik Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Stoga KPJ nije sudila Stepincu, nego Katoličkoj Crkvi- i njegovom osudom i osudom Crkve htjela je slomiti Crkvu. Nije to bilo jedino suđenje u komunističkome lageru. No, za razliku od drugih suđenja, Stepinac se pokazao pretvrdim orahom, voćkom na kojoj se 'zub polomi'. Naime, komunisti su uspjeli staviti pod kontrolu sve vjerske zajednice, osobito pravoslavne i protestantske Crkve, islamske zajednice i dr., ali im je Katolička Crkva ostala nepokorena, a najsnažniji primjer je ostala „Stepinčeva Crkva“ (tako su kasnije komunisti nazivali katolike koji im se nisu htjeli pokoriti, a i svećenici koji su se opirali „svećeničkim udruženjima“ počeli su se nazivati „Stepinčevom Crkvom“).

Komunističko suđenje Stepincu bilo je popraćeno nevjerojatno velikom protucrkvenom i protustepinčevskom propagandom. Propaganda je tijekom cjelokupnoga držanja komunista na vlasti bila moćno sredstvo, jer je nedostatak čvrstih dokaza nadoknađivala nametanjem lažnih i uvjeravanjem širokih masa u svoju istinu. Tomu su služile i brojne knjige koja su slijedile odmah nakon Stepinčeve osude: *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima* (očekivano, izostavljen Stepinčev govor na sudu, kao i govori njegovih branjenika – i to do kraja komunističke vlasti). Knjigom na engleskom jeziku *The Case of Archbishop Stepinac* htjelo se osigurati propagandni učinak na međunarodnoj sceni. Slijedio je veliki protukatolički pamflet Viktora Novaka *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*) i mnogo drugih od mnogo drugih autora.

Mnogi objektivni promatrači i povjesničari lako su se složili s Peterom Constanom, američkim zamjenikom konzula u Zagrebu, da su uhićenje, suđenje i osuda Stepinca bili 'plod političke odluke'.¹ Problem je u tome što su mnogi interesni krugovi, pa i povjesničari, prihvatili tu osudu kao vjerodostojan pokazatelj i temelj za povijesni narativ o Stepincu. Krivotvorenje povijesti obavljeno na komunističkome montiranom suđenju predvodniku Crkve hrvatskoga jezika postalo je mnogima putokaz za osmišljavanje historiografske priče i osobito za širenje protukatoličke i protuhrvatske propagande.

No, i usvajanje krivotvorene povijesne priče navelo je one koji su je prihvatili da se i sami upuste u krivotvorenje. I taj proces krivotvorenja u odnosu na Stepinca i na Katoličku Crkvu u Hrvatskoj ima svoju povijest.

U 60-ima 20. st. njemački dramaturg simpatizer komunističke ideologije napisao je i postavio višesatnu dramu *Namjesnik*, u kojoj je papa Pio XII. šutljivi promatrač zločina koji se oko njega događaju. Početak je to obrata i u slučaju Pija XII. od hvaljenoga pape do pape koji je 'mogao učiniti više' i koji je 'šutio'. Počelo je i povezivanje toga velikog pape i velikoga čovjeka iz male Hrvatske A. Stepinca.

Talijanski novinar i pisac Carlo Falconi napisao je knjigu znakovita naslova – *Šutnja Pija XII.*² Falconi je tu navodnu katoličku 'šutnju' htio ilustrirati Stepinčevim slučajem kojega je komunistički režim osudio zbog sličnih razloga. Ono što je manje poznato jest to da je jugoslavenska tajna policija UDBa dala Falconiju neke dokumente, ali – kako Falconi nije znao hrvatski – dala mu i njihovo tumačenje.

Možda se Falconiju može progledati kroz prste zato što nije znao jezik, ali kako ćemo opravdati srpskog historičara i publicista Vladimira Dedijera koji u svojoj debeloj knjizi krivotvori ključni dokument kojim državni tajnik Svete Stolice kard. Maglione hvali

¹ NARA, 860H.00/10-1446, Izvješće američkog konzula u Zagrebu, 14. listopada, 1946., str. 1.

² Carlo Falconi, *Il silenzio di Pio XII* (Milano: Sugar Editore, 1965); English edition *The Silence of Pius XII* (Boston: Little Brown, 1970).

ponašanje hrvatskog episkopa, na čelu sa Stepincem. Dedijer tu pohvalu u svom „prijevodu“ preokreće u osudu, tj. stavlja u kardinalova usta da je ponašanje hrvatskih biskupa 'dostatno da ih se osudi'.³

Slučaj Michaela Phayera, profesora emeritusa na uglednom isusovačkom sveučilištu Marquet University iznenađuje više nego čudi. U svojoj *The Catholic Church and the Holocaust, 1930-1965* (2008) posvećuje poglavlje progonu Židova i Srba u NDH pod tendencioznim naslovom „Genocide before the Holocaust“. On jednostavno dodaje cijelu rečenicu pismu kardinala Maglionea kako bi pokazao da je postojala trajna suradnja između vlasti NDH i Katoličke Crkve.⁴ Naravno da je vrhunac neprofesionalnosti kad povjesničar Phayer upućuje na stranicu i na broj dokumenta u vatikanskoj kolekciji objavljenih dokumenata na kojoj nema traga tome ili sličnome dokumentu.

Mogao bih, na žalost, nastaviti nabrojanjem takvih diverzija u svjetskoj historiografiji koja se odnosi na nadbiskupa Stepinca i Pija XII. Zgodan primjer iz kolekcije autora kojima Pio XII. (ili Stepinac) 'nije učinio dosta' je knjiga Susan Zuccotti, također znakovita naslova *Under his Very Windows*.⁵ Citirat ću jednog kritičara njezine knjige kao 'litaniju fraza poput nije bilo dosta, bilo je to vrlo malo, to je sve, sažalno, bio je u krivu, trebao je' i sl.⁶

Zaključak

No to što sam nabrojio je dosta za moj glavni zaključak: Stepinac je „kontroverzan“ samo onima koji njegovo suđenje i osudu na komunističkome sudu uzimaju ozbiljno i koji optužbe protiv Stepinca iznijete na tom suđenju promatraju kao stvarne pokazatelje, kao povijesnu istinu.

Jedan od velikih problema svjetske historiografije je taj da se ne uspijeva odmaknuti od komunističke ideologije i njezine dirigitirane povijesti. To zapravo znači da ta historiografija nije prihvatila sud povijesti o komunističkoj ideologiji i praksi te ne uzima ozbiljno ni izjavu parlamentarne skupštine Vijeća Europe od 25. siječnja 2006. o potrebi međunarodne osude zločina totalitarnih komunističkih režima. Kad ta osuda postane opća svjetska svojina, kad se na europskim i svjetskim sveučilištima jednako snažno osudi komunistička ideologija kao i nacionalsocijalistička i fašistička i kad se s jednakim žarom osude zločini sljedbenika tih ideologija, i Stepinac će prestati biti 'kontroverzan'.

Neću ovdje dokazivati zašto je suđenje Stepincu bilo sudska farsa, nego ću samo podsjetiti na to da komunistički režim u bivšoj Jugoslaviji nije dopustio objavljivanje Stepinčeva obraćanja sudskoj poroti na kraju suđenja, a ni obrambene govore njegovih branitelja.

Razlog za to nalazi se i u mišljenje američkoga konzula u Zagrebu T. J. Hohenthala o izlaganju Stepinčeva branitelja Ive Politea: „*Po meni, govor dr. Politea predstavlja ne samo iznimno snažnu obranu njegova klijenta, nego je svjedočanstvo iznimne hrabrosti, jer je na mnogo prethodnih primjera iz sadašnje Jugoslavije potvrđeno da se onaj koji se usudi suprotstaviti volji ili politici režima izlaže opasnosti okrutnoga progona. Obrana je utoliko*

³ V. Dedijer, *Vatikan i Jasenovac. Dokumenti*, Rad, Beograd, 1987.

⁴ M. Phayer, *The Catholic Church and the Holocaust*, pp.36-37 and 39.

⁵ Susan ZUCCOTTI, *Under His Very Windows. The Vatican and the Holocaust in Italy*, New Haven & London, 2000.

⁶ Christopher DUGGAN in the review of the book in *New York Times Book Review*, February 4, 2001, 34.

značajnija što je poznato da je dr. Politeo ... slobodni zidar i da je dosljedno zastupao smanjenje utjecaja Crkve na državne poslove“.⁷

Završavam riječima Srbina dr. Lazara Prokića koji je živio u emigraciji: 'Legenda o neodgovornom identificiranju ratnog zagrebačkog nadbiskupa A. Stepinca sa državom i partijom dr. Ante Pavelića, to fatalno izjednačavanje, kome je sračunato kumovala Komunistička partija Jugoslavije, a naročito njezin šef Josip Broz, nekritički je prihvaćeno od neobaviještenih (ili loše obaviještenih) Srba koji su odbacili svaku objektivnu korekturu čak i u decenijama kasnije, iako u očitoj nemogućnosti da izdrži konfrontaciju bar do sada poznatih činjenica.'

Sapienti sat!

Dr. sc. Jure Krišto

⁷ „The speech of Dr. Politeo, in my opinion, represents not only an extremely able defense of his client, it is a manifestation of remarkable courage, for it is established by many precedents in present-day Yugoslavia that he who dares to oppose the will or policy of the regime exposes himself to the threat of cruel persecution. The defense is the more remarkable in that Dr. Politeo ...is known to be Free Masons and to have consistently advocated a diminuation of the Church's influence in affairs of state“ (American Consulate, Zagreb, October 31, 1946, No. 4, SECRET, Cover letter).

